

EkoCentria
Savon ammatti- ja aikuisopisto

LAUSUNTO
29.5.2010

Kirjaamo
Maa- ja metsätalousministeriö
PL 30
00023 VALTIONEUVOSTO

Lausunto: Luomutietohanke

Viite: Lausuntopyyntö 10.5.2010

EkoCentria kiittää lausuntopyynnöstä ja esittää seuraavaa:

Savon ammatti- ja aikuisopiston EkoCentria on valtakunnallinen oppilaitosten ja ammattikeittiöiden kestävyuden edistämiseen erikoistunut yksikkö. Olemme perehtyneet agronomi Mikko Rahtolan tekemään Luomutietohankeraporttiin.

Olemme koonneet lausunnostamme laajan yhteenvedon, joka on liitetty suoraan tämän etusivun jatkoksi.

Kohteliaimmin

Irma Kärkkäinen
Hankepäällikkö

EkoCentria
Savon ammatti- ja aikuisopisto
irma.karkkainen@sakky.fi
puh 044 785 4012

Marja-Riitta Kottila
Hankepäällikkö
Portaat luomuun -ohjelma
EkoCentria
Savon ammatti- ja aikuisopisto
marja-riitta.kottila@sakky.fi
puh 044 785 4035

SAVON KOULUTUSKUNTAYHTYMÄ/EKOCENTRIA

Tietoverkko – hankkeen raportti

Lausunto

Marja-Riitta Kottila ja Irma Kärkkäinen

29.5.2010

Yleistä

”Luomutietohanke on selvitystyökoko luomualan rahoituksen ja toiminnan kehittämisestä. Selvitystarpeen taustalla on kansallisen luomustrategian ja luomun viestintästrategian tavoitteet.”
Tämä on kunnianhimoinen tehtävä. Selvitys on kartoittanut luomualaa sekä kotimaan näkökulmasta sekä lähestynyt asiaan myös kansainvälisten mallien kautta. Raportti esittää hyvän kysymyksen: katsotaanko luomua marginaalin näkökulmasta vai uskalletaanko valita luomu kehittämiskohteeksi! Valitettavasti raportin anti jää kuitenkin vähäiseksi. Raportin vahvuus on laaja-alaisuus, mutta samalla se on myös sen suurin heikkous. Lyhytkestoinen selvitystyö lienee syynä siihen, että koko alan toiminnan kehittämisen sijasta painopiste on alkutuotannon pitkän tähtäimen kehittämisessä; tutkimuksessa ja koulutuksessa. Etenkin tutkimuksen osalta selvitys esittää konkreettisia, jopa uusia ehdotuksia.

Ketjun muiden lenkkien osalle ja markkinan kehittämiseksi selvitystyön tulokset ovat vaatimattomat. Nykytilanteen analyysi joko puuttuu kokonaan tai jää hyvin kevyeksi eikä Suomessa tehtyä toimintaa analysoida muutoin kuin mainitsemalla organisaatioita sekä niiden rahoitusta. Itse toiminnan analyysin avulla voitaisiin hyödyntää jo tehtyä työtä ja oppia onnistumisista ja virheistä. Nyt raportin ehdotukset ovat suurelta osin enemmän tavoitteita ja toiveita kuin konkreettisia toimenpide-ehdotuksia.

Selvityksessä ei yksilöidä haastateltuja tahoja, joten on vaikea arvioida, miten laajaan toimijakentän näkemystä selvitys edustaa. Ehdotukset kuitenkin heijastelevat sitä, että selvitystyössä on kuultu lähinnä valtion tukea saavia organisaatioita. Raportin ehdotusten arvioinnin kannalta olisi olennaista tietää, miten laajasti tässä on kartoitettu esimerkiksi luomutuotteiden valmistajien ja vähittäiskaupan näkemyksiä, jotka ovat keskeisiä toimijoita luomualan kehittämiseksi.

Vaikka luomustrategian tavoitteet on mainittu raportissa yhtenä selvityksen motiivina, selvitys ei pohdi eikä ota kantaa siihen, miten nämä ehdotetut toimenpiteet vievät kohti strategian tavoitteita. Väistämättä tulee mieleen, että ehdotettujen toimenpiteiden avulla strategian asettamia tavoitteita on vaikea saavuttaa. Tämän vuoksi selvitystyö uhkaa jäädä yhdeksi irralliseksi paperiksi, joka ei riittävästi hyödynnä jo tehtyä työtä vaan nostaa vain uusia sirpaleita keskusteluun.

Raportissa on runsaasti epätarkkuuksia ja asiavirheitä. Raportissa ei mainita, oliko selvitysmiehellä käytössään ohjausryhmää, joka olisi toiminut selvitystyön tukena ja esilukenu raportin. Jos ohjausryhmä oli, se lienee laiminlyönyt tehtävänsä. Näin ollen raportin kierrättäminen laajemmalla asiantuntijajoukolla olisi ollut tarpeellista asiavirheiden korjaamiseksi ja epätarkkuuksien karsimiseksi. Korjaamme alla asiavirheitä erityisesti niiden toimien osalta, jotka ovat meille kaikkein tutuimpia.

Ohessa käymme lävitse yksittäiset ehdotukset.

Kommentit ehdotuksiin

Alkutuotantosektori

Ehdotukset nostavat esiin selkeät kehittämistarpeet: valkuaisrehun ja luomukalan. Lisäksi raportissa sanotaan, että valkuaisomavaraisuus on mahdollista saada kuntoon 2-3- vuoden aikana. Tässä todennäköisesti viitataan siihen, että sopimustuotantoa ja –renkaita syntyy viljelijöiden kesken. Konkreettinen ehdotus niiden syntymiseen jää kuitenkin epämääräiseksi. Ehdotetaanko tässä jotain uutta, vai jatkuuko kaikki kuten nykyäänkin? Vaikka vetovastuu luomukalasta on raportissa osoitettu Kalatalouden keskusliitolle, niin avoimeksi jää onko siellä halukkuutta ja suunnitelmia toteuttaa asia ja/tai mitä pitäisi tapahtua, jotta sellainen halukkuus syntyisi?

Tukipolitiikka

Ehdotukset alkutuotannon tukipolitiikan kehittämiseksi lienevät oikeansuuntaisia. Raportissa voisi mainita mikä on raiviodien merkitys tukioikeuksissa. Lisäksi raportin tulisi arvioida, kuinka suuri merkitys korkeammalla tukitasolla voisi olla erikoiskasvien luomutuotantoon? Miksi jotkut luomuvihannesten tuottajat kuitenkin onnistuvat, mutta joidenkin mielestä tukea tarvitaan lisää?

Valvontajärjestelmä

Luomuneuvonnan ja tarkastustoiminnan eriyttämisen perusteet jäävät epäselviksi. Raportista saa sen käsityksen, että tämän ehdotuksen peruste on vain kirjanpidollinen. Onko asialle muitakin perusteita, jotka ovat paremmin perusteltavissa luomualan kehittämisen tai luomustrategian tavoitteiden kautta?

Uuden pakollisen EU-merkin analyysi on olematon. Tätä pitäisi tarkastella eri toimijoiden

näkökulmasta ja kertyneen tiedon näkökulmasta. Merkin tehtävä on toimia luotettavana luomutuotteen tunnisteena. Kuinka kauan kuluu aikaa, ennen kuin kuluttaja tuntee uuden EU:n luomulogon ja luottaa siihen? Aurinkomerkki on laajasti käytetty ja kuluttajien hyvin tuntema ja luottama. Merkin eteen tehty työ tulisi hyödyntää siirtymällä hallitusti Aurinkomerkin käytöstä uuden EU-merkin käyttöön.

Aurinkomerkin myöntämisen kautta syntyi myös parhaiten ajan tasalla oleva tieto luomutuotteiden valmistajista ja markkinoilla olevista luomutuotteista. Finfood luomun lakkauttamisen myötä tämä tieto on nyt katoamassa ja sen merkitystä, tarvetta ja uutta kotia tulisi tässä pohtia. Tätä tarvetta lisää kohdassa teollisuus ja kauppa mainittu tietosuojongelma.

Mitä viittaus kohtuuttomaan valvontaan tässä tarkoittaa? Luomuvalvonnan minimitaso on määritelty EU:n luomusasetuksessa, joten Suomessa tuskin voidaan soveltaa mitään omaa luomuvalvonnan käytäntöä. Viitataan tässä luomuvalvontaan vai tukivalvontaan? Mitä tuo ryhmäsertifiointi tässä siis tarkoittaisi! Mitä tarkoittaa seuraava viittaus: *Tulevaisuuden pitkän tähtäimen visiona voidaan tietysti kysyä, missä määrin valvontaa voidaan vähentää tai siirtää tavanomaisen tuotannon puolelle?*

Kasvihuonetuotannon säädösten valmistelu varmasti edellyttää aktiivista otetta Suomelta. Raportissa voisi tuoda esille ne keskeiset kohdat, jotka Suomen näkökulmasta ovat tärkeitä tai ongelmallisia.

Luomututkimus

Ehdotukset tutkimuksen kehittämiseksi ovat raportin parasta ja konkreettisinta antia. Erityisesti ehdotus Itämeren alueen tutkimusverkosta on mielenkiintoinen ja varmasti kehittämisen arvoinen. Raportissa olisi kuitenkin syytä mainita aiempi MMM:n luomututkimusohjelma ja analysoida sen heikkouksia ja vahvuuksia. Luomututkimus on hyvin alkutuotantopainotteista. Sille on varmasti perusteet, koska luomumaatalouden osaaminen on luomun perusta. Luomualan kehittämisen kannalta myös markkina-, ja kuluttajatutkimus ovat tärkeitä alueita, jotka on otettava huomioon tutkimusverkon kehittämisessä.

Koulutus on tutkimuksen ohella toinen pitkántähtäimen kehittämiskohde. Nämä ehdotukset painottavat täydennyskoulutusta. Luomu täytyy kuitenkin saada osaksi luonnonvara- ja

ravitsemusalan perusopetusta. Täydennyskoulutus on tärkeä ja toteutettavissa raportin ehdotuksen mukaisesti, mutta se ei korvaa perusopetusta.

Neuvonta

Neuvontaa, kuten monia muitakin kohtia, analysoidaan raportissa nykyisten organisaatioiden kautta. Olisiko tarvelähtöinen analyysi, eli keskeisten neuvonnan tarpeiden kartoitus, tuonut raporttiin jotain uusia näkökulmia? Nyt raportin anti muuhun kuin alkutuotannon neuvontaan jää olemattomaksi. Entä, mikä on sopimustuotantoa harjoittavien yritysten rooli neuvonnassa?

Menekinedistäminen ja viestintä

Raportissa mainitaan useasti Finfood luomu analysoimatta sen syvemmin sen toimintaa. Mainintoihin liittyy myös asiavirheitä, kuten viittaus Finfood luomuun luomun menekinedistämisyjärjestönä. Finfood luomu ei ole missään vaiheessa ollut menekinedistämisyjärjestö, vaan Finfood - Suomen Ruokatieto ry:n alainen yksikkö. Finfood luomun toiminta käynnistyi v. 1998. Se toimi vuoteen 2003 asti hyvinkin itsenäisenä yksikkönä, jonka toimintaa ohjeisti Finfood luomun johtoryhmä. Finfood luomun alkuvaiheen toiminta loi monia uusia toimintamuotoja, jotka aktivoivat teollisuutta ja kauppaa ja kattoivat luisia sidosryhmiä. Myöhemmin Finfood luomu oli tiiviimmin Finfoodin (Nykyinen Ruokatieto) ohjauksessa ja vuoden 2009 kuluessa Ruokatieto päätti, ettei se enää harjoita luomutuotteiden menekinedistämistä.

Raportissa mainitaan Finfood luomun ongelmana tukeutumien yhteen rahoituslähteeseen. Tämä kuvastaa ehkä paremmin Finfood luomun loppuvaihetta, sillä alkuvaiheessa Finfood luomu haki ja sai rahoitusta ja resursseja hyvin erilaisista lähteistä (kuten yritykset, Tekes ja yhteistyö erilaisten järjestöjen ja hankkeiden kanssa)

Ehdotus pelkää luomualan keskittyneen järjestön kokoamisesta on hyvä, kannatettava ja jo pitkään esillä ollut ajatus. Motivaatio 100 %: n luomujärjestön perustamiseen on nimenomaan se, että luomutoimintaa ohjaavat luomuun sitoutuneet toimijat. Tällöin ei jouduta tilanteisiin, jossa luomualan toiminnan kehittäminen saatetaan lopettaa, koska se ei enää sovi organisaation strategiaan tai kuulu sen painopisteisiin. Tästä Suomessa on esimerkkejä.

Raportissa ehdotetaan, että 100 % :n luomuorganisaatio syntyy Luomuliiton toimintaa ja jäsenkuntaa laajentamalla. Ehdotusta on mahdotonta arvioida ilman minkäänlaista analyysiä. Raportissa mainitaan, että Luomuliiton vahvuudet ovat nykyinen jäsenkunta ja Luomulehti. Raportti ei kuitenkaan esittele lainkaan mahdollisia heikkouksia, joita niitäkin lienee. Esitetyt vahvuudet eivät vielä tee Luomuliitosta alan veturia ja jäsenkunnan ja toiminnan laajentuminen vaatii selkeitä toimia Luomuliiton kehittämiseksi, joita raportissa ei valitettavasti esitetä.

Raportissa ei myöskään esitetä muita vaihtoehtoja, kuten täysin uuden järjestön perustamista. Sen sijaan raportissa esitetään monen nykyisen toimintamallin jatkumista ennallaan, kuten luomustrategiaryhmän ja luomu.fi -verkkoportaalin toimintaa. Tämä herättää väistämättä kysymyksen siitä, että mikä todella muuttuu ja syntyykö luomualalle oikeasti veturia?

Viestintä ja menekintäminen on tässä nähty melko kapeasti, koskien lähinnä erilaisen viestintämateriaalin tuotantoa. Materiaalin tuotanto on kuitenkin vain pieni osa viestintää! Luomualan täytyy vastata itse viestinnästä. Viestintätoimistoja yms. ammattitaitoa toki pitää hyödyntää, mutta viestinnän johto täytyy olla alan käsissä!

Jalostus ja kauppa

Raportin mukaan jalostus ja kauppa täytyy saada tiiviimmin mukaan luomualan kehittämiseen. Tähän on helppo yhtyä, mutta raportin ehdotuksista puuttuvat ne toimenpiteet, joilla tämä tavoite voitaisiin toteuttaa.

Luomustrategiatyö

Luomustrategiaryhmä perustettiin luomustrategian tekemiseksi kattamaan laaja sidosryhmäverkosto. Työn on kuitenkin jatkunut, ehkäpä siksi, että luomustrategian toteuttamisen johtamista ja seurantaa ei ole osoitettu millekään organisaatiolle. Luomustrategiaryhmä on seurannut tilannetta, mutta sen voima ja kyky johtaa strategian toteutumista on heikko. Tämän vuoksi sen roolia ja tarpeellisuutta on mietittävä uudelleen, erityisesti suhteessa uuteen/uudistuvaan 100 %:n luomualan organisaatioon.

Kommentit EkoCentriaa koskeviin ehdotuksiin

EkoCentria on osa Savon koulutuskuntayhtymää, ei Etelä-Savon, kuten raportissa mainitaan. EkoCentria toiminta pohjautuu projektirahoitukseen, jota on tullut erilähteistä (SRE; Laatuketju, MMM/Menekinedistäminen ja ESR). Projektien rahoittajat asettavat projektityöhön rajoituksia, kuten yhteistyöhön yritysten kanssa, mutta projektien ulkopuolella EkoCentria voi tietenkin toimia myös konsulttina. Portaat luomuun –ohjelmaa rahoitetaan MMM/; Menekinedistämisrahalla, eikä Laatuketjurahalla. Raportissa Portaat luomuun -ohjelma nähdään lähinnä ammattikeittiöiden mahdollisuutena ”profiloitua luomutoimijoina”. Käytännössä Portaat luomuun – ohjelmaan liittyminen edellyttää luomutuotteiden käyttöä ja siten luomumarkkinan kasvua. Portaat luomuun – ohjelma on asettanut tavoitteet, jotka ovat linjassa luomustrategian haastavien tavoitteiden kanssa. Mikäli niissä edes osittain onnistutaan, ammattikeittiösektorista tulee merkittävä luomumarkkinan kasvattaja.

Ehdotettu aineiston tuotanto ja koulutus sopii EkoCentrialle hyvin, mutta ne ovat lähinnä tukitoimia siihen, että luomumarkkina Suomessa laajenisi ammattikeittiösektorin kautta.

Ajatuksia keskeisistä ongelmista ja kysynnän ja tarjonnan kohtaamisesta

Ongelmakenttä

Suomessa luomumarkkinan pienuus on keskeinen ongelma, jonka ratkaisemiseksi tulee löytää keinoja. Tähän pyrki luomustrategia haasteellisilla tavoitteillaan. Tavoitteiden saavuttamien on kuitenkin ollut erittäin hidasta.

Kuluttajatutkimukset osoittavat kuluttajien olevan kiinnostuneita, mutta myyntiluvut kertovat, että tämä kiinnostus ei realisoitu ostopäätöksinä. Keskeinen kysymys on miksi? Asiaa on tutkittu aika laajasti, sillä tämä ei suinkaan ole yksin suomalainen ongelma. Tutkimukset osoittavat monia syitä: ei ole sopivia tuotteita ostettaviksi, kuluttajat eivät löydä/tunne näitä tuotteita, ostopäätöstilanne on ristiriitainen monine kilpailevine motiiveineen ja vaihtoehtoineen sekä kuluttajien rajalliset resurssit: aika ja raha.

Ulkomaisten vanhaasi liian, että osa kuluttajista haluaa käyttää luomutuotteita ja on valmis niitä ostamaan. Ostotilannetta pitää kuitenkin helpottaa, ja auttaa kuluttajia käyttämään resurssejaan tehokkaasti. Ulkomaiset esimerkit osoittavat, miten kaupat omilla luomubrändeillään ovat helpottaneet tuotteiden löytymistä. Vastaavaa tekevät pelkästään luomuun erikoistuneet kaupat tai ravintolat, jolloin kuluttajien ristiriitainen valintatilanne helpottuu.

Suomen keskeisiä toimintaympäristön ongelmia ovat:

1. pitkät välimatkat
2. kaupan keskittyneisyys
3. luomuvalmistajien pienuus tai luomun pieni osuus ison valmistajan toiminnasta

Mitä tarvitaan?

Pelkkä luomutietoisuuden lisääminen ei nosta markkinaosuutta. Tarvitaan valmistajia, jotka innovoivat hyviä tuotteita ja vievät niitä aktiivisesti kuluttajien ulottuville niin, että kuluttajat myös oppivat tuntemaan tuotteet. Lisäksi tarvitaan kauppaa kehittämään omia toimintatapojaan niin, että kuluttajien ostaminen helpottuu. Kaikkea ruokaa ei kuitenkaan osteta kaupasta, vaan merkittävä osa ruuasta kulkee ammattikeittiöiden kautta. Luomun tulee olla myös osa ammattikeittiöiden tarjontaa. Koska meillä on vain vähän valmistajia, heidän resurssinsa eivät yksin riitä luomumarkkinan kasvattamiseen. Tähän työhön tarvitaan organisaatio, joka

1. seuraa tiivistä luomualan kehittämistä
2. jakaa aktiivisesti tietoa koko ketjulle
3. kykene neuvomaan koko ketjun toimijoita luomuun liittyvissä asioissa
4. aktivoi koko ketjun toimijoita sekä muita sidosryhmiä
5. organisoi kampanjoita
6. edustaa luomualaa ulospäin

Tämä organisaatio tulisi olla vain luomuun keskittyvä ja sen päätösvalta luomualaa edustavien tahojen käsissä. Tehokkaan toiminnan kannalta yksi organisaatio on parempi kuin löyhä ryhmä, jolla ei ole päätösvaltaa. Samassa organisaatioissa ketjun eri toimijoihin kohdistuvat toimenpiteet on helpompi synkronoida kuin erillisten, itsenäisten organisaatioiden kautta, Organisaatio toki tekee luomualaa edistävää yhteistyötä lukuisien tahojen kanssa. Miten tällainen organisaatio syntyy, on vaikea kysymys? Voisiko se syntyä jonkun luomurahoitusta koordinoivan tahon kautta? Raportti ei tuonut tähän ratkaisua, joten asian selvitystyötä tulisi jatkaa kattaen elinkeinoelämän järjestöjen lisäksi.

Toinen keskeinen asia on rahoitus. Nyt yhteistyö julkista rahoitusta saavien tahojen ja yritysten kesken on vaikeaa, koska rahoitus asettaa tiukkoja rajoja yritysten mukanaololle. Toisaalta, menekinedistäminen rahoituksella, jossa tuotteiden tai yritysten esiin tuominen ei ole mahdollista, on vaarassa jäädä tehottomaksi. Tähän tulee löytää ratkaisu eri ministeriöiden yhteistyönä. Koska tällainen toiminta on mahdollista, raportin mukaan esimerkiksi Tanskassa, myös Suomessa tulee löytää tähän järjevä toimintatapa. Vientirenkaiden tyyppinen rahoitus, jossa edistetään renkaan yritysten myyntiä, tulisi olla mahdollista myös kotimarkkinoilla.

Luomu on kansainvälisesti hyväksytty ympäristöystävällisen elintarviketuotannon järjestelmä. Tätä kuvaa muun muassa EU:n uuden luomuasetus määritelmä: "*Luonnonmukainen tuotanto on kokonaisvaltainen tilanhoito- ja elintarvikkeiden tuotantojärjestelmä, jossa yhdistyvät ympäristön kannalta parhaat käytännöt, pitkälle kehittynyt biologinen monimuotoisuus, luonnonvarojen säästäminen, eläinten hyvinvointia koskevien tiukkojen standardien soveltaminen ja tuotanto, jossa*

otetaan huomioon tuottajien kuluttajien mieltymys tuotteisiin, jotka on tuotettu luonnollisista aineksista ja luonnollisin menetelmin." (neuvoston asetus (EY) n:o 834/2007)

Suomessa luomun ympäristövaikutukset usein kyseenalaistetaan ja koko suomalainen maatalous rinnastetaan luomuun tai lähes luomuun. Luomutuotannon usein pienemmät sadot heikentävät luomun ympäristöystävällisyyttä tuoteyksikkö kohti laskettuna. Koska menetelmät kuitenkin ovat ympäristöystävällisiä, luomutuotantoa ja luomuviljelijöiden ammattitaitoa tulisi kehittää satotasojen nostamiseksi. Luomussa voidaan näin kehittää menetelmiä, jotka myöhemmin ovat siirrettävissä myös tavanomaiseen tuotantoon. Tämä edellyttää pitkäjänteistä poliittista sitoutumista sekä tuotannon että markkinan kehittämiseen.

Vahva poliittinen sitoutuminen luomun pitkäjänteiseen edistämiseen toimisi signaalinen ja kannustimena myös yksityiselle sektorille. Sitoutuminen tulisi kuulua ja näkyä myös toimenpiteinä. Luomustrategian tavoitteiden tulisi ohjata myös julkisen rahoituksen allokoimista sekä julkisten ruokapalveluiden hankintoja. Hankkeiden rahoituksessa tulisi edellyttää strategian mukaisia tavoitteita sekä arvioida niiden tuloksia strategian näkökulmasta. Monivuotinen hankerahoitus suuntaisi enemmän rahoitusta itse kehittämistyöhön vähentämällä hankehallinnon osuutta.